

Анотація

Спрямована увага на зв'язок окремого випадку психологічної допомоги сім'ї на засадах груп-рефлексивного підходу з його технологічними основами та етичною позицією. Розглянуто теоретико-методологічні основи груп-рефлексивного підходу в соціальній психології, на підставі аналізу контексту окремого випадку допомоги розкривається перехід від формування рефлексивного управління до самоуправління. Проектна мета-технологія як система формування рефлексивного управління, що пред'явлена у вигляді системи, яка може відтворюватись різними виконавцями, зберігаючи внутрішню логіку, пропонується як принцип системної сімейної терапії.

Ключові слова:

Актуальна соціалізація, груп-рефлексивна послуга, допомога сім'ї, За-мовлення третіми особами, паритетність суб'єктності, повнота групової суб'єктності, соціосистема, співзмовлення, функціонал-генез,

Найдьонов М. І.

ЗАМОВЛЕННЯ ТРЕТІМИ ОСОБАМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ: ГРУП-РЕФЛЕКСИВНА ПОСЛУГА У ПЕРСПЕКТИВІ ДОПОМОГИ СІМ'Ї

Попри стале функціонування думки про те, що груп-рефлексивна теорія розвивається і обслуговує запити в межах організаційної та політичної психології, існують підстави звернути увагу на її терапевтичний потенціал. В історичному сенсі випадок допомоги сім'ї увів у теорію, практику та етику підходу ряд проблематизацій, які докорінно вплинули на напрями теоретичних узагальнень. Замовлення впливу на третіх осіб (перетворень певних аспектів особи-мішені чи групи-мішені) на рівні сім'ї складають незначну кількість у груп-рефлексивному підході, і більше відносяться до інфраструктури основної практики. Виключенням виступають запити на оптимізацію мотивації фахівця, демотивованого проблемами в родині, та проблеми змішаності *виробничих та родинних стосунків* ключового фахівця (групи). Подібні запити дисонують як з етичними так із технологічними засадами психологічної допомоги, створюючи **проблему забезпечення**. Тому **метою статті** є викладення технологічної можливості забезпечення впливів щодо замовлень третіх осіб і їх теоретичне обґрунтування.

Випадок, який описується, має наступну передісторію. Батько хоче бути причетним до виховання сина, але живучи не в одній сім'ї з сином, не може скористатися формальними можливостями через позицію матері (та її родини) і прийняті на попередньому етапі стосунків обмеження контактів. Предмет стурбованості батька – девіантна поведінка підлітка, погіршення результатів навчання. При зверненні до виконавця замовник (батько) виходить із знання про стандартну пропозицію оператора психологічних послуг, яка формулюється як "замовлення організації розв'язання складного випадку в сім'ї".

У ході вивчення можливості прийняти замовлення від батька група виконавців розглядає наступні питання. **Першою умовою** прийняття замовлен-

ня щодо розвитку третіх осіб (в даному випадку - сина) є прийняття попереднього замовлення на власний розвиток (самого виконавця, тобто, групи психологів). Це замовлення потрібне для переведення абстрактного "складного випадку" у етичне та технологічне обґрунтування проекту з точки зору прийнятності способу дій виконавця по відношенню до споживача (сина), який не замовляв послугу і не може бути поінформований про її замовлення з огляду канонів психологічної допомоги для нього. Тобто, створити спосіб, оцінити ризики - це і є самозамовлення на власний розвиток виконавця.

Другою умовою є підтвердження фактів необхідності сприяння розвитку сина (реальний факт девіантності, не успішності у навчанні), та наявності переживань батька. Наслідком підтверджень є пропозиція батьку та отримання згоди на його саморозвиток, який стосується невиправданої пасивності щодо пошуку шляхів зняття взятих на себе раніше обмежень. Батько погоджується з умовою знаходження рішення зняття прийнятих їм на себе попередніх обмежень. **Третьою умовою** є остаточне визначення етичної позиції психолога, чи можливо впливати із позиції замовлення третіх осіб у даному випадку.

З приводу оцінки власних можливостей (першої умови) виконавець приходить до висновку про можливість створення проекту розвитку сім'ї (батька, сина), як окремих мішеней впливу в контексті саморозвитку виконавця, та сприяння розвитку школи, де навчається син. Школі пропонується певний соціальний проект, що створює систему впливу на школу в цілому. Проект підконтрольний замовнику від школи, яким стають адміністрація та класні керівники. Критерії участі представників учнівського колективу забезпечують виділення групи, в яку входить син. Виконавець, батько, школа, стають підсистемами розвитку цього підлітка) адже предмет проекту школи "Впевнена поведінка та межі її оптимального використання" співпадає з предметом необхідного впливу для первинного замовника (батька). Згідно з позначеною вище другою умовою частина проекту щодо відносин батька реалізується в консультаційному режимі (поза простором школи).

Етична дилема виконавця з приводу замовлення від 3-х осіб перетворюється на організацію багатопланової діяльності, де початкове замовлення батька (впливу на сина) знаходиться одночасно у виконавця в двох площинах реалізації. **Перша** — очікування отримання доступу до впливу, **друга** — координація дій, які ведуть до отримання основного результату з діями, які обумовлені всіма учасниками, які складають ресурс для досягнення основної мети. Через те, що сподівання переважної частини замовлень є паритетними для виконавця, як і ті, які первинно сформульовані батьком, підготовка власного замовлення від сина знаходиться певний час у невизначеності. В момент отримання виконавцем замовлення від сина етична проблема розв'язується. Отже отримання замовлення від одних осіб до виконавця, який буде впливати на третю особу, вимагає широкої багатоцільової підготовки і комунікації не тільки з самим замовником, але і з оточенням мішені для отримання виконавцем нормативно та етично коректного замовлення від самої мішені. Цей принцип отримання співзамовлення від третіх осіб є ключовим для розв'язання етичної дилеми виконавця.

Ключовим чинником самокерування в цьому випадку для підлітка стає впевненість у собі після виявлення в собі почуття "зради батьків". Дії тренера спрямовуються на виявлення аргументів, що слугують підґрунтям такого почуття. Аналіз аргументів виявляє їх односторонність і відсутність інформації щодо позиції батька. Прийом відсторонення від травматичного уявлення у спосіб переведення його в гіпотезу, яку можна з часом перевірити. Другим чинником впевненості підлітка стає підвищення авторитетності школи, яка забезпечується через приєднаність адміністрації до авторитетності ролі "замовника" проекту. Таке нове обличчя школи у ролі замовника, дотичного до ролі "успішного виконавця", та ресурс групи учасників тренінгу, розкривають підлітку сторони стосунків, які цінуються не тільки товаришами, а й дорослими. Поступово ідея відсутності інформації про позицію батька, яка в свідомості ототожнюється зі зрадою, наповнюється новим змістом власного пошуку інформації аж до ідеї можливої допомоги батьку, яку може надати

син. Тобто головним наслідком проекту стає виконане замовлення щодо впливів на треті особи. Додатковим результатом виступає безкоштовна послуга для школи, оскільки робота психологів сплачена батьком.

Результатом розвитку для самого виконавця стає завдання технологізації ресурсу координації при розповсюдженні досвіду з допомоги сім'ї в організаційну царину. Фіксація тільки на вхідних умовах проекту та результатах, яка була продемонстрована як окреслення випадку, передбачає, що технологічні деталі його реалізації командою виконавця у кадрі (робота тренерів з аудиторією) та поза кадром (самі тренери) подібні описаним для організації [2]. Завдання технологізації ресурсу координації, як необхідність опрацювання співзамовлень у проекті, особливо на етапі утворення "черги замовлень" аж до окреслення їх спільної частини, потребувала переведення цих замовлень з жанру "психологічного контракту" як усного інструменту, в письмову форму "Попередньої угоди" ("Поінформованої згоди", надалі Угода), які знайшли широке застосування в практиці організаційної та політичної психології [2]. Технологізація Угоди як складової в системі рефлексивної послуги, як і інші процедури, має перспективу узагальнення і під кутом потреб сімейної терапії, тому спробуємо повернути здобутки, розвинуті в організаційному контексті груп-рефлексивної технології, в пошуковану область допомоги сім'ї. При цьому будемо виходити із положення, що і сім'я і організація, і спільнота, є соціосистемами, і тому організація може слугувати моделлю сім'ї в технологічному аспекті.

Отже зафіксуємо основні теоретичні положення, які найбільш виражено проявляються на такому соціосистемному рівні, як організація.

Тенденція ускладнення сучасного світу в організації може нею відреагуватися у спосіб трансформації зовнішніх викликів складності у прості правила, чи у спосіб утримання складності. У першому способі існує ризик спрощення сутності складного, що тотожно неадекватному способу реагування на виклик. У другому способі ризиком є перевитрати зусиль на забезпечення утримання складного у відбитті і у діях без спрощення. Тобто "хво-

робою" організації у кожному із способів є дефіцитарність рефлексії. У першому випадку відсутня рефлексія не протистоїть редукції сутності явища, у другому не сигналізує про вчасне включення ефективних (творчих) ресурсів для оптимізації витратності.

Психологічна реєстрація дефіцитарності рефлексії у соціосистемі-організації можлива при аналізі її загального дискурсу. Такий аналіз був забезпечений емпіричними дослідженнями [2], які надали обґрунтування дефіцитарності — рефлексивності при диференціації вибірки за показником продуктивності – не продуктивності розв’язання тріадами так званих малих творчих задач (прообраз творчого рішення будь-яких проблем).

Для оптимізації аналізу загального дискурсу організації відносно лабораторного експерименту застосовується його (дискурсу) фіксація у спеціальній події – рефлексивному тренінг-практикуму (РТП), яка має представницький спосіб утворення та доволі складну організаційно-регламентуючу складову. Даний спосіб діагностики рефлексії у події розвиває метод аналізу продуктів діяльності та трудовий метод аж до стану природності поведінки психолога в події, без виділення діагностичної процедури в спеціальну місію з наданням психологу статусу діагноста, а учаснику статусу досліджуваного.

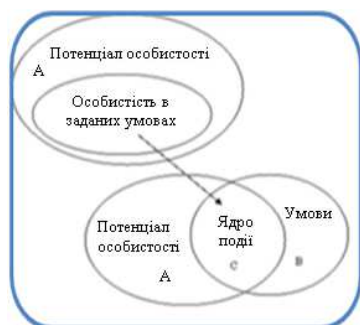
Основне діагностичне навантаження на команду виконавця відбувається "на периферії рефлексивної події": при підписанні контракту, затвердженні проекту, укладанні попередніх угод. Розвиток трудового методу відбувається в напрямку внесення у трудовий метод такої кількості регламентацій, яка була би, з одного боку — природною, з іншого — достатньою для спостереження психологом не у форматі тестів, а у власних феноменах (в даному випадку, рефлексивних) [2]. Тобто обґрунтована така можливість для вивчення мислення професіоналів конструкторського, проектного спрямування [1] нами розповсюджується на інші професії за умови внесення у взаємодію виконавця та учасника регламентацій, про які йшлося вище.

Наявність організаційно-регламентуючого шару у взаємодії тренерів та учасників надає тренерам можливість у спосіб спостереження фіксувати сте-

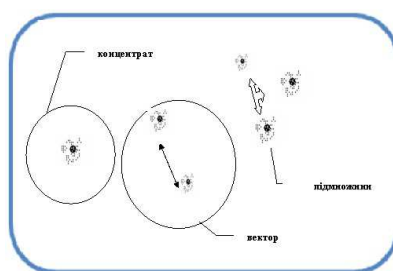
реотипи, страхи, феномени або складності координації уже в ході планування майбутньої події. Наприклад, підписання персональної угоди тренера та учасника при наявності формальної довіри (не читаючи) вказує на порушення владно-підвладних стосунків у організації. Крім спостереження за дискурсом та поведінкою діагностична процедура передбачає накопичення продуктів діяльності (угоди, правила, аудіо, відеофіксації), які в подальшому можуть бути проаналізовані в повному обсязі.

Додаткова діагностика відбувається в ході здійснення впливів, тобто у самій "рефлексивній події". *Контрольна* по відношенню до вхідної *діагностики* відбувається у підсумках події, аналізі виконання угод, письмових продуктах (конспекти, рефлексія як публічне самоспостереження, тест 20 речень тощо [2]).

Оперативна обробка тренерами дискурсу представників організації у РТП забезпечується трьома концептуальними моделями його опрацювання [2].

Модель стрижня спільної події

Модель розвантаження чуттєвої тканини

Модель зворотних суб'єктивних реконструкцій

Ці три концептуальні моделі утворюють загальну і спільну для всіх тренерів схему аналізу дискурсу в події. Так, **перша модель стрижня події** задає структури (компоненти, сфери і плани активності, як складові події) дискурсу, зокрема змістова, смислова і ресурсна сфери. Стрижнем події виступає розгортка в часі балансу спрямувань дискурсивних проявів [2]. **Друга модель**, яка стосується *процесів розвантаження чуттєвої тканини* в групі, описує три рівні цілісності, які визначають види компонентів (змістового, інтелектуального, персонального, взаємодії, взаєморозуміння і взаємоузго-

дження). **Третя модель** (*зворотних реконструкцій*) виражає варіативні складові дискурсу, а саме параметри позиції, контакту і спрямованості, завдяки яким здійснюється *зворотна реконструкція індивідуальної чи групової суб'єктності*. Концептуальні моделі визначають концептуальну схему аналізу дискурсу і *одночасно слугують опорою обробки свідомості* в ситуації знаходження тренера в потоці дискурсу в події.

Результатом діагностики стають завдання до перетворюючої (системи впливів) частини події.

Перетворююча складова технології ґрунтується на положенні про паритетність функціонування суб'єктності в проблемно-конфліктних ситуаціях у діапазоні індивідуальне – групове. Механізм зміщення суб'єктності під тиском проблемності (та конфліктності) або як акт рефлексії співвідноситься з механізмом інтуїції [3] та місцем імпліцитних знань у підсумковій успішності [4]. Тому акти рефлексування можуть бути не категоріально-методологічними, а інтерактивними, такими які здійснюються у системі взаємодії індивідуальної і групової форми суб'єктності у одній події, де ці іпостасі виступають ресурсами одна для одної. Мінливість, не сталість форм "я", "ми", "коаліційного ми" в момент зіткнення суб'єкта з проблемою обумовлена родовим способом існування людини у світі. [2]. Згідно з нашою кваліфікацією цього способу змістові, смислові, ресурсні складові загального дискурсу в події не підпорядковані індивідуальній волі в повній мірі, навпаки, існування деяких дискурсивних форм свідчить на користь їх підпорядкованості груповій формі суб'єктності.

Зміст співіснування цих форм суб'єктності у сучасних умовах полягає у *ресурсній* (в момент не відповідності суб'єкта вимогам, відповідність може бути досягнута у спільності для індивіда і навпаки у виокремленні для групи), та *охоронній функціях*. Якщо *ресурсна*, доповнює (компліментує), то *охорона* пом'якшує, або позбавляє переживань не відповідності. У світлі нашої кваліфікації груповий дискурс РТП є потенцією для актуалізації потреби ресурсу який є дефіцитним як до речі і психотерапевтичний сеанс.

Технологічно положення про паритетність суб'єктності реалізується через низку процедурних модулів, які послідовно розгортаються у рефлексивній події. **Перші з них** — конвенційні процедури на фоні зафіксованих соціокогнітивних стереотипів (маскування не згод і не розуміння як змішаної форми соціокогнітивних проявів), крім того виявляють умови, очікування та систему захистів, яка відтворює систему не усвідомлення питомого шару дій, феноменів групової дійсності організації. балансування владою, різнопредметність, поліцінісність здебільше є не усвідомленими формами поведінки.

Конвенційні модулі крім виявлення в сенсі забезпечення перетворень організують ціннісно нормативну та владну складові. Система суперечливих замовлень (як підмножина індивідуальної конвенції учасника — тренера) приймається до виконання тренерами через **другий модуль** — планування для розгортання в організації особливої системи діяльності — *наддіяльності*. Мета, способи якої ураховують на кожному етапі або не суперечливі замовлення або синергії суперечностей. Якщо будь яка діяльність в залежності від складності диференціює вибірку по різним підставам, тобто виводить у зовні одних і залучає інших учасників, то для утримання в системі діяльності представників організації повинна бути контрольованою, і тому метою наддіяльності є забезпечення спільності з одного боку, та уникнення ПКС учасників, які б її руйнували з іншого боку.

Тобто усвідомлений мотив приваблює таку кількість учасників, що організується система спільної діяльності, прямі і побочні результати якої підготовлюють можливості для опрацювання суперечливих замовлень окремих учасників та груп. **Третій модуль** — діяльність за публічною ініціативою окремих учасників та консолідація зусиль на підставі спільності інтересів, як правило, вбудований у систему наддіяльності. **Наскрізними** є процедури загально та локально-групового обміну — пленарні мікс-дискусії.

Кожна концептуальна модель проявляється в певних процедурах. Зокрема, мікшування найбільш концентровано здійснює суб'єктивні реконструкції. Процедура нарощування змісту сприяє зміщенню суб'єктності. Механізм

дії процедури "нарощування" подібний діапазону складності завдань тесту. Отже тиск необхідності продуктивності включає ресурс групи, в результаті інтелектуальні здобутки ідентифіковані з тематичною групою більше, чим з персонами-учасниками; процедура міксування виявляє тенденцію належності групі і несення її інтелектуальних змістів як не однорідну при їх передачі (одні представники тематичної групи близькі до групових здобутків, інші віддалені); виявлення цієї диспропорції підсилює присвоєння групового здобутку на індивідуальному рівні; перевантаження учасника бажанням опанувати спільну картину проявляє екстенсивну рефлексію, що дозволяє тренеру включити процедури інтенсифікації (модель розвантаження) — питання на зрозуміння чи процедуру ставлення. Тим самим тренери забезпечують появу нових дискурсивних функцій відносно попередньої потенції учасників, тобто інтенсифікують функціонал-генез. Процедури підвищення результативності через приєднання до групового здобутку, автономізації коаліцій та окремих учасників забезпечують *актуальну соціалізацію*.

Отже попередні міркування проявляють актуальне управління командою тренерів процесом групової рефлексії в організації яка залучена до РТП. Перспективи самоуправління учасником власною системою відбиття оформлюються в *процедурі особистісної рефлексії*.

Підсумуємо особливості діагностичної та перетворювальної складові груп рефлексивної технології, які занурені у організаційний шар послуги. Одні і ті ж учасники, застосовуючи різний дискурс презентують різних суб'єктів. Механізм переходу дискурсів один в другий окреслює доступність цього дискурсивного інструменту як рефлексивному психологу так психотерапевту. Повнота суб'єктності як мета, яка забезпечується в технології ототожненням та розотожненням, може бути відтворена в іншій соціосистемі — сім'ї.

Підсумовуючи тематику замовлення третіми особами допомоги сім'ї **зафіксуємо** не тільки теоретичні, етичні та організаційні **можливості** позитивної відповіді на запит послуги подібного роду, а й висвітлення нових сто-

рін у роботі з суб'єктом запиту (парою, представником, стороною сімейних стосунків тощо) з огляду рефлексивного самокерування як нового погляду перенесеного із соціосистеми-організації на соціо-систему сім'ю.

Отже підхід груп-рефлексії щодо відповіді організацій на виклики ускладнень може бути розповсюджений у напрямі застосування допомоги сім'ї поза межами описаного окремого випадку.

Збереження співвідношення психологічної (діагностичної, перетворюючої) складової та організаційних зусиль у контексті їх оптимальності при наданні послуги організації, у випадку допомоги сім'ї можуть мати *наступні напрями застосування*: а) інфраструктура основної послуги організації; б) складний випадок, необхідність розв'язання якого виправдовує включення у проект додаткові мішені впливу, які виступають для основної необхідним ресурсом; в) консолідація окремих випадків допомоги у один проект, де окремі сім'ї або їх представники обмінюються ресурсом у межах події.

Тоді при перенесенні області застосування із соціосистеми-організації в соціосистему-сім'ю проекти *не потребують* модифікації діагностичних та перетворювальних прийомів. При цьому забезпечення дії механізмів функціонал-генеза, актуальної соціалізації, повноти групової суб'єктності здійснюється на базі цих прийомів.

У випадку *звуження співвідношення* психологічної та організаційної складової до меж консультаційного або терапевтичного сеансу забезпечення дії механізмів функціонал-генеза, актуальної соціалізації, повноти групової суб'єктності виступають теоретичними орієнтирами і потребують модифікації прийомів на основі положення про потребу ресурсу групи як прояв дефіцитарності повноти групової суб'єктності.

Отже аналіз прикладу замовлення від одних осіб до виконавця, який буде впливати на третю особу, підтвердив необхідність широкої багатоцільової підготовки і комунікації не тільки з самим замовником, але і з оточенням мішені для отримання виконавцем нормативно та етично коректного замовлення від самої мішені. Цей принцип отримання співзамовлення від третіх

осіб є ключовим для розв'язання етичної дилеми виконавця при організації опосередкованої допомоги сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Моляко В. А. Творческая конструкторология (пролегомены) / В. А. Моляко. – К. : "Освіта України", 2007. – 388 с.
2. Найдьонов М. І. Формування системи рефлексивного управління в організаціях / М. І. Найдьонов. – К. : Міленіум, 2008. – 484 с.
3. Пономарев Я. А. Перспективы развития психологии творчества // Психология творчества: школа Я. А. Пономарева: [ред.-сост. Д. В. Ушаков]. – М.: ИП РАН, 2006. – С. 145-276.
4. Ушаков Д.В. Языки психологии творчества: Яков Александрович Пономарев и его научная школа /Ушаков Д. В. // Психология творчества: школа Я. А. Пономарева: [ред.-сост. Д. В. Ушаков]. – М.: ИП РАН, 2006. – С. 19–144.